

ANDIRIN'DA ÇAYHANE KÜLTÜRÜ

Önceki yazılarımda Andırın'da, sinema - lokanta geleneği ve kültüründen bahsetmiştim. Bu yazımda da yine, sosyal işlevi olan mekanlardan, çayhanelerden bahsetmek istedim.

Andırın'da yaşamış ama geçim derdinden dolayı Andırın'dan ayrılmak durumunda kalan nice hemşerilerimiz, maziye daldıklarında, geride bıraktıkları hatıralarla avunurlar. Memleketlerine özlem duyarlar sabırsızlıkla! Anne-babalarını, eş-dost-akraba ve arkadaşlarını görmek, onlarla hasret gidermek için zihinde zaman tüneline yolculuk yaparlar ilk önce. Zaman tüneline kastım, mazide yer eden, fiziki anlamda bozulmamış doğası, bozulmamış mahallesi, sokağı, köyü, bağı-bahçesi; insani davranışlar anlamında ise; karşılıklı sevgi-saygı, güzel hatıralar, olarak anlamlandırabiliriz.

Dışardaki Andırınlılar, tatil aralıklarında Andırın'a gelindiğinde, sevdikleriyle kavuşur, hasret giderirler. Kavuşmalarda, depreşen hasretliğin ateşini söndürmek için hep anılarda kalan güzel günlerden bahsedilir... Tepelerden, Kışla Bahçesi'nden, ovaların seyrine dalmak, uzun uzadıya olmazsa olmazlığıdır hasretliğin... Kışın beyaz örtüye boyanmış kömür kokan zamanları, elvan elvan çiçek açan baharları, suyun ve havasının serinliği ile yaz ayları, konfeti gibi ağır ağır dökülen sararmış güz yapraklarının ahengi ile sonbaharı, size Andırın'ı bir güzel tarif eder döngüsel tabiat coşkusuyla... Tabiat, yaşam güzellikleriyle birleştiğinde geriye, unutulmaz izler bırakır zihinde. İzler, bize, en sıkıntılı anlarımızda bile ferahlatan serinlik gibidir.

Andırın insanının coşkulu, heyecanlı, meraklı, bir o kadarda geleneğine sahip çıkankendine münhasır bir yaşam biçimi vardır. Neşelidirler, küçücük yetinmelerle mutlu olmasını bilirler. Neşe; aşılarına, ekmeğine en güzel katıktır. Yerinde gülmesini, eğlenmesini bilirler. Andırınlıların bu halleri, caddelerde, sokaklarda, düğün- dernek işlerinde, dükkanlarda, köy kahvelerinde, velhasıl tüm yaşam alanlarında aşikardır. Şimdiki zamanı, geçmişle kıyas ettiğimizde, kuşaklar arası sosyal-kültürel geçişlerde bir eksilme yok gibi.

Andırın'ı köyleriyle kapsama alırsak, 'bir memur coğrafyası' demek, yerinde olsa gerek. İzne gelen beyefendilerin, hanımefendilerin giyim-kuşamlarıyla belli etmekte kendilerini. Şimdiki zamanlarda Andırın caddelerine, sokaklarına sığmaz oldu araç ve insan kalabalığı. Dışarıdan gelen Andırınlıların ilgisi, yaz aylarında oldukça fazla. Yinede, zaman ve mekan kavramı ne kadar değişirse değişsin, "Post-Modern" uygulamalar bile pek etkileyemiyor, Andırın insanını.

"Bir Zamanlar Andırın" sözcüğünden hareketle, yeni zamanları bir kenara koyup, 70'li yıllardaki Zaman-Mekan kavramı çerçevesinde ele aldığım, güzel günleri, anlatmak isterim o yılları yaşamamış yeni kuşaklara. Eskiler ise maziye doğru sörf yapadursunlar hele.

Bilen bilir; O yıllarda Andırın'ın merkezinde yaşam, özünü kaybetmemiş, geleneğini-göreğini korumuş, numune ve prototip bir şehir havasındaydı. Şimdi de öyle sayılır. Televizyon, ilçe ve köylerine henüz girmemişti. Sinema, sosyalleşme anlamında ihtiyaç gideren bir araç konumundaydı. Türk Sineması'nın ünlü Artist ve aktrisleri. kendilerine yakıştırdıkları Fransız (Paris),İtalyan, İspanya Moda Merkezleri'nde üretilen yılın 'moda' stilleri ve saç modellerini,rol aldıkları filmlerde göstererek Türk gençliğini tesir altında bırakmaktaydılar. Hele, "İspanyol Paça" modası o zamanlar sarıp sarmalamıştı gençleri. Gençler arasında fiyaka yarışına dönmüştüyabancı moda kültürü. Dizler dar, pantolon paçası alabildiğine geniş, kravatın ince tarafı kemerden aşağıya doğru sarkık, kalın tarafı göğüs yarısına kadar biçimli.Tek ve çift yırtmaçlı ceketlerin ve gömleklerin yakaları da ne kadar enliyse moda takipçisi delikanlılar tarzlarıyla o kadar fiyakalıydılar.Uzun saç, uzun fauller de moda idi. Hatta saçını uzatmayan muhafazakar kesim, uzun saçlılara takılırlardı: "Anan gibi saç bırakacağına, baban gibi bıyık bırak aslanım" derlerdi.Yeni nesil, ozamanın gençleri, şimdilerde baba ve dede olan zaman bıçkınlarının siyah-beyaz fotoğraf arşivlerini karıştırdıklarındaaynı yargıya varacaklardır.Genç kızlar da Batı modasının tesiri altındaydılar. Hele ki, dışarıda mekteplerde okuyanlar izne geldiklerinde farklılıklarını ifade edebilmek için 'moda' uyumlu kostümlere bürünürlerdi."Çılgın" denebilecek kimi mektepli-cüretkarlar için 'mini etek' modası bir'karşı duruş' tavrı/cesaretiydi konjonktür el zamanlarda.Bu bir Batı dayatma kültürünün biçimsel manada, gençler arasında,'üstünlük yarışını tetikleyen etkin unsurlardan biriydi.

O dönemler, anlamsız acıların da yaşandığı sosyal,siyasal ve kültürel geçişlerde birtakım kesimler, bir takım etkileşimlilerin (araç-gereç, anlayış bakımından) tesiri altında kalarak hasar almışlardı. O zamanın sineması, siyasal hareketlilik, köylü-kentli ilişkisi iç içe geçmiş, karmaşık yapı ve toz duman içerisinde bir sarmala dönüşmüştü. Etkileşimler daha çok insanların bir araya geldiği mekanlarda olmaktaydı. Suni geçişlerde çayhaneler de bahsedilen mevzuda mekânsal anlamda, kendisini soyutlayamıyordu! Sonralara, siyasal ve sosyal çalkantılar durulduğunda,mekânsal anlamda asli işlevine döndü, anılara yolculuğumuzda yer edinerek.

Çayhaneleri anlatmak için önce Kışla Bahçesini anlatmak gerekir. Vadiye bakan yüzüyle Kışla Bahçesi, yaz mevsiminde önemli buluşma ve dinlence mekanıdır. Gurbetten gelen Andırınlılar ve çokça da Kadirli'den gelen yaylacıların uğrak yeridir. Uzun ağaçların gölgesinde serinleyenler, yamaçların seyrine dalarak muhabbetlerini koyulaştırırlar. Yanınıza bir veya birkaç tanış gelir ya da başkaca tanış olduğunuz insanların masalarından davet gelir, oraya yönelirsiniz. Sonra oradan oraya, bir bakmışsınız günü akşam etmişsiniz dost sohbetleriyle, farkında bile olamadan.

Kışları ise gecenin eğlencesi sinemaların (Şehir ve Meram) dışında, gündüzden, akşamın alacasına kadar"sosyalleşmek' adına, ahalinin eğlendiği, vakit geçirdiği en önemli mekanlardan biri ise kuşkusuz, çayhanelerdi. Çayhaneler, ahalinin belli ihtiyaç duyduğu zamanlarda soluklandığı, sohbetlerini koyulaştırdığı, hararetli tartışmaların yaşandığı,

gölmecenin (mizahın) çay gibi demlendiğı, çayın demli içildiğımekanlardı. Sayıları azalsa da halen öyle.

Çayhaneleri, zamanın sokak mektebi olarak algılayabiliriz.Ve ayrıca “Enformasyon Merkezi” gibi de işlevsel... Yan masalarda, merak uyandıran konuların konuşulması-tartışılması ilgisiz insanları bile heyecanlandırırđı. Memleket meselelerinden, film kritiklerinden tutun da sonu mizahla biten her şey konuşulur-tartışılırđı. Mizaha katık olanmizah üreticileri de yok değıl hani, misal; abartı ustası Fazlı Kadir gibi!Andırınlı gençleri eğlendirmesini, coşturmasını iyi bilir, bundan da zevk alırdı Fazlı Kadir. Gençler, Fazlı Kadir’in anlattıklarından ziyadesiyle hoşnut olur, ânı, mutlu yaşarlardı.Onsuz ortam, mizah masasının eksik bacağı gibidir. Fazlı Kadir, çokça, kamyon şoförlüğü yaptığı zamanlardaki yaşadıkları serüvenleri bazen abartarak/süsleyerek, gençlerin hoşlarına gidecek biçimde anlatır, dinleyenleri heyecanlandırırđı.Dinleyenler, ara sıra anlatıcılara gaz verip, ortamı daha da kızıştırlardı,gırıla giden kahkahalarla!..Kim tutar ki onları... Kamyon şoförü dedim de aklıma geldi: Geçimlik için kamyon alan müteşebbisler, kamyonlarını iyi şoförlere emanet etmek isterler. Çünkü; kamyonu yatırılan sermaye, kimileri için, tek atımlık barutları gibiydi sahiplerinin. Güven duyulan şoför, kıymetliydi. Değerlerinin farkında olan şoförler, kendilerini naza çekmekte ustaydılar. Hele ki, işverenle pazarlıklarında sigara, alacakları maaş kadar prestij unsuruydu. Filtreli sigara içmek, kategori meselesiydi, ayrıcalıktı. Şoförler, sıcak mevsimlerde ısmarlama kısa kol beyaz gömlek giyerler ki, pazarlıkta şart koşarak elde ettiğı kazanımı olan filtreli sigarasını beyaz gömleğinin döş cebinde göstererek,fark edilmesini sağarlardı, zafer kazanmış kumandan edasıyla.

Çayhaneler, cadde ve sokaklarla da irtibatlıydı. Çayhanede oturanlar, cadde veya sokaktan geçen tanışlarına seslenirle, ya da tam tersi, cadde ve sokaklardan geçenler, çayhanede gördükleri eş-dost, akraba ve/veya arkadaşlarıyla selamlaşrlar, davet üzerine küçük tabureler üzerine oturup hasbihal ederlerdi. Çayhane sohbetlerine yerli esnaf, kalburüstü şahsiyetler pek uğrak vermez, alanı gençlere bırakmayı yeğlerlerdi, titrlerine ‘halel gelir’ endişesiyle!

Soğuk mevsimlerin sıcak mekânı olan çayhaneler, genelde cuma günleri çevre köylerden gelenlerin uğrak ve buluşma yerleriydi ayrıca.Çayhaneleri kahvehanelerden ayıran özellik; dama, tavlâ, domino gibi eğlence oyunlarının dışındaparalı oyunların oynanmamasıdır.Çayhane işletmecileri, kahvehane işletmecilerine göre daha hoşgörölüdürler. Zaman zaman müşterilerin söyleşilerine iştirak ederler. İş icabıayakta bir içeri, bir dışarı ‘fır’ dönerken bile müşterinin nabzına göre şerbet vermesini iyi bilirlerdi.

Çayhaneye uğrak veren deliler deAndırın’lı gençlerin başkaca eğlenceleriydi. Gençler, delileri kızdırmaktan pek haz alırlardı, her nedense!Onları masalarına davet eder, soru sorarak akıl derecelerini ölçerlerdi ya da bir araya gelen iki deliyi kızıştıarak, delilerin o anki tepki veren söz ve davranışlarına kahkahalarlagülerlerdi.

Çayhanelerde sabah kahvaltısı yapmak, gelenek gibiydi. Daha çok öğrenciler, esnaf çırakları, kalfalar Zopçuk’un ya da Güllü Usta’nın fırınından aldıkları, kokusu mis gibi etrafa

yayılan, sıcak, taze pideye, zeytin ve/veya peyniri katık ederek, sabah kahvaltılarını yaparlardı. Sabah kahvaltı mekânı olan çayhaneler, öğle-ikindi arası, genelde dışarıdan ve çevre köylerden gelenlerin uğrak yeri idi. İkinci-akşam arası ise şehirli gençlerin muhabbet mektebine dönüşürdü. Türkü-şarkı eğlence programlarının gün içinde verildiği radyo programlarının dışında, haber saatinde, günün haberlerine dikkat kesilmek, sonrasında güne damgasını vuran haberler üzerinden yorum yapmak, ayrı bir keyif olmakla beraber, birkaç gün gecikmeli gelen gazeteleri yutarcasına okumak, bilgi açlığının bariz gerçekliği idi.

Çay bahane, sohbet şahane...

Çay kültürü, Çin ve eski Türk kavimlerinden günümüze dek süregelen, kesintisiz alışkanlıklarımızdan olan bir çeşit içeceğimiz. Çay, sıcak bir içecek olmanın ötesinde, muhabbet geleneğimizin de bir bahanesidir. Çay içme kültürü; tiryaki olan ya da olmayanlara göre farklılık arz eder. Örneğin; kimi tiryakiler koyu, yarım bardak ‘tam demi’ tercih eder. Kimi tiryakiler “kırtlama” dediğimiz Erzurum usulünü; yani çayı yudumladıktan sonra şekerini dişlerinin arasında yontarak. Kimi orta kırmızılığı, kimi de açık, kırmızımsı renkte demi tercih ederken, çayın sıcak ve soğukluğuna göre kimileri yudum yudum, kimileri de höpürterek tadına varmayı tercih ederlerdi.

Çayhaneler mekânsal anlamda, çekirdek ailenin geçimliliğini sağlayacak kadar geliri olan mütevazî işletmelerdir. Cadde ve işlek sokak aralarında faaliyet gösterirler. Yaz aylarında taburelerini, kaldırımları işgal edecek kadar yayarlardı. Kahvehanelere göre daha bir görünür olurlardı.

“İki dükkân, bir fırın” olarak tabir edilen Andırın topografyası, şimdilerde dahi hem araç hem yayaların aktif olduğu enişli-yokuşlu tek caddesiyle ünlüdür. 70’li yıllarda meşrep ve anlayışları uygun gençler çokça ikindi ve akşam saatlerinde gruplar halinde, yan yana, şen kahkahalarla caddeyi bir aşağı, bir yukarı adımlarlardı.

Çayhaneler, uğrak verilen diğer mekanlarla bir bütünlük içerisindeydi. Gün içerisinde çarşıya inenler resmi daire, lokanta, berber hane, terzihane ve diğer dükkânlardan ihtiyaçlarını temin ettikten sonra, zaman da kalırsabiraz soluklanmak için çayhanelere uğrak verirlerdi. Zaman-mekân kavramı ile eşleşen, o zamanların örnek esnafları, hatırlı, gönül ehli insanlarını da bu meyanda hatırlamayı kendimde borç bildim. Hatırımda kaldığı kadarıyla; esnaf Mustafa Rüzgâr, Mustafa Zengin, berber Mehmet Şişkin, berber Remzi (Sarı Remzi), lokanta işletmecisi Durmuş Çetin, Durmuş Çinkır, bakkal İrfan Antepoğlu, Mehmet Karagedik, terzi, aynı zamanda sinema işletmecisi Durdu Çuhadar, Fotoğrafçı Nuri Sağlam, manifaturacı Mehmet Gökşen, hızar işletmecisi Hüseyin Tezcan, bakkal Süleyman Dalkıran, Bakkal İrfan Antepoğlu, Bakkal Kadir Ali aklıma gelenler. İsimlerini saydığım/sayamadığım bir çok şahsiyetleri, “değerli bulmak” anlamında hatırlanması, örnek alınması, ahlak ve esnaf düsturu bakımından istifade edilmesi gereken “Abide Şahsiyetler” olarak adlandırmak istedim, hoşgörünüze sığınarak

Andırın’da bir de “Şehir Kulübü” vardı. Cumhuriyet’in açılımı çerçevesinde Anadolu’nun bir çok il ve ilçelerinde de yaygındı Şehir kulüpleri. Andırın’da da var olan şehir

kulübü,Kışla Bahçesi'nin içerisinde faaliyet göstermekteydi.Şehir Kulübü'ne herkes giremezdi.Daha çok ilçenin ve/veya çevre köylerden gelen bazı seçkinlerin vakit geçirdiği bir işletmeydi Şehir Kulübü'nde. Avamın vakit eğleştiğimekânlar ise ya kahvehane ya da çayhanelerdi. Çayhaneler, kahvehanelere nazaran genelde gündüzleri daha işlevseldi.

Velhasıl kelim, Andırın topografyasında çayhaneler, sosyal ve kültürel anlamda ihtiyaç duyulan bir işletme anlayışydı. Zaman içerisinde iletişim-ulaşım araçlarının yaygınlaşmasıyla “kültür ocakları” ismiyle anlamlandırdığımız çayhanelerin daraldığını görmek, bana hüzün vermekte. Televizyon, internet gibi araçlar artık bizleri evlere bağlamakta. Ne komşuluk ilişkileri kaldı sağlıklı ne de dost-arkadaşlık ilişkileri. Geçmişe özlem duymamız bu sebeptendir.

Zaman değışirken, biz zamanın neresindeyiz, bilmem ki!?

Yeni kuşaklar belki bizi anlamaya çalışır!